Fig. 1. Kirken set fra nordøst. Foto Arnold Mikkelsen 2014. – *The church seen from the north east.*

VINDELEV KIRKE

NØRVANG HERRED

Historisk indledning. Kirken nævnes første gang i Ribe Oldemoder (o. 1350), hvor den er sat til en afgift på 4 skilling sølv (jf. s. 1016).

Sognet har i det mindste siden reformationstiden været *anneks* til Kollerup (Tørrild Hrd.).

Kirken var efter reformationen i kongens eje, indtil den 1699 med patronatsret og kaldsret blev afhændet til generalmajor Hermann Friedrich von Boyneburg genannt von Holstein (†1703), der to år forinden havde erhvervet herregården Brandbjerg (Kollerup Sogn).[1] Von Boyneburgs svigerinde, Sophie Dorothea Marschalck, overhofmesterinde hos dronning Charlotte Amalie og enke efter lensgreve Otto Diderik Schack, skænkede 1701 kirkens alterkalk (jf. s. 2249). Kirken fulgte herefter de mange vekslende besiddere af Brandbjerg, der senere i 1700-tallet også ejede kirkerne i Kollerup og Grejs.[2] 1786 afhændedes kirken til godset Lerbæk (Hover Sogn), hvis ejer, Jens Nellemand, 1789 lod kirkeklokken omstøbe (jf. klokke nr. 1, s. 2259). Kirken solgtes inden 1799 til sognemændene.[3] 1936 er den overgået til *selveje*.[4]

Ved biskop H. A. Brorsons visitats 1759 klagede sognepræsten, Christen Thissenius, over menighedens 'forsømmelse i at søge kirken', og efter biskoppens 'formaning' lovede folk da også at forbedre sig. Præsten klagede tillige over 'søndagsarbejde', der var et velkendt fænomen for Brorson, og som efter hans mening især forekom, hvor bønderne var besværet af hoveri.[5]

Det lille sogn i det højtliggende bakkeland (1801: 223 indbyggere) består kun af to landsbyer, Vindelev og Fløjstrup, hvoraf den første er kirkeby.[6] Kirken er rejst på en bakkekam nordøst for landsbyen godt 110 m over havet og med udsigt over det ganske land. Fra kirkegården talte man i 1800-tallet – før plantningen af læhegn – efter sigende over 30 kirker.[7] Kirkens nærmeste naboer er kroen mod vest og den tidligere skole mod syd.

Kirkegården (fig. 2) har bevaret sine gamle skel mod vest, syd og øst, mens den 1921 er udvidet mod nord, hvor det nye afsnit blev hegnet af en cementafdækket kløvstensmur.[8] Den ældre del omgives på de tre sider af klippede hække af bøg, der fra 1887 gradvis – ligesom i Langskov – har afløst de gamle †*kampestensdiger*. Digerne, der ses på matrikelkortet 1783 (fig. 2) og Ferdinand Richardts tegning 1867 (fig. 3), stod yderst på kanten af banken, og for at lette vedligeholdelsen besluttedes det 1886 at lade det søndre dige erstatte af en mur af kløvede sten. Provsten tillod dog det følgende år, at man i stedet plantede en tjørnehæk,[8] hvorefter kampestenene blev solgt.[9]

Hovedindgangen er en ældre *køreport* med

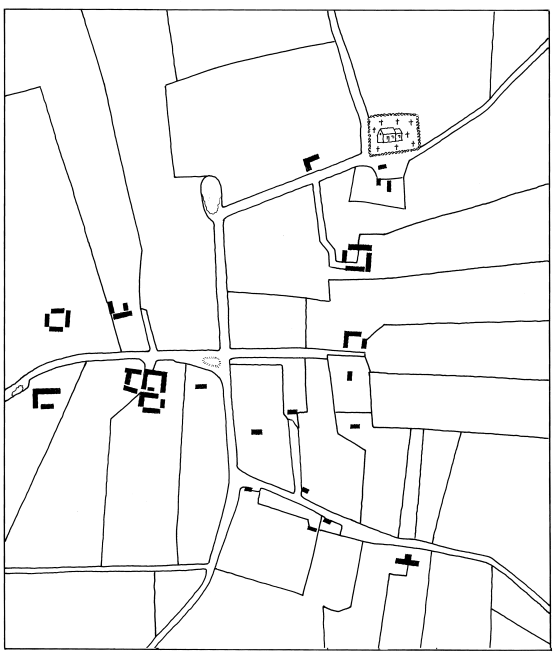

Fig. 2. Udsnit af matrikelkort over Vindelev Bys jorder. 1:10.000. Opmålt og tegnet af P. Storm 1783. Tegnet af Merete Rude 2015. – *Detail of cadastral map of lands of Vindelev village.*

ganglåge sydligst i det vestre skel. Den lukkes af støbejernsgitre fra 1907,[8] der er ophængt i tre groft tildannede granitpiller med indhugget årstal »1816« (jf. lignende piller i Grejs s. 2088). En lille låge ved kirkegårdens sydøstre hjørne, hvortil man kommer ad en trappe, skulle fornyes 1917.[8] – Ældre †*indgange* ('stetter') bestod i 1600-tallet af en muret og teglhængt port i vest og en tømret låge i syd. Den søndre stette, der var tækket med fjæle, blev 1616 fornyet af Lars Knudsen i Ildved, og 1617 blev porten forbedret med mursten og tagsten fra Kidde tegllade.[10] Lågen i syd nævnes fremdeles 1813[11] og anes på tegningen 1867 (fig. 3). En ny jernlåge til kirkegården blev lavet 1888 af byens smed som betaling for en restance i tiendebetalingen.[9]

Kirkegården var indtil slutningen af 1800-tallet – her som andre steder – klædt med græs, der kunne gøres op i hø. 1888 holdtes for sidste gang auktion over afgrøden, som en landmand erhvervede for et mindre beløb.[9] En †*flagstang* vest for kirkebanken ses på tegningen 1867 (fig. 3).

Bygninger på og omkring kirkegården. Et hvidtet og teglhængt *graverhus* og et tømret *ligkapel* med redskabsrum i kirkegårdens nordvestre hjørne er opført 1996 efter tegning af landskabsarkitekt Finn Andersen. Sidstnævnte bygning afløste et muret †*ligkapel* på samme sted fra 1921.[8]

Bygningerne syd for kirkegården, der indtil 1904 rummede sognets *skole*, danner centrum på Ferdinand Richardts prospekt 1867 (fig. 3).[12] Et †*kirkebol*, der nævnes i regnskaberne 1615, kan måske være identisk med det lille hus, der 1783 (fig. 2) er angivet på den åbne plads syd for kirkegårdsdiget. Kirkebolet havde 1615 i mange år stået øde og skulle genopbygges.[10]

†*Klokkeophæng* (†klokkestabel). Klokken hang indtil tårnets opførelse 1884 i en tagafdækket tømmerkonstruktion ved skibets vestgavl (jf. fig. 3). 'Klokkehuset' skulle 1678 og 1682 fæstnes til muren.[13] Abildgaard taler 1771 om en 'stabel ved den vestre ende af kirken',[14] og kort før nedrivningen beskrev L. A. Winstrup den som 'et temmelig uformeligt træstillads'.[15] Lignende †klokkeophæng op ad kirkens mur, i vest eller i øst, kendes bl.a. i Urlev og Store Dalby (s. 1159 og 1884).

Fig. 3. Kirken set fra sydvest med den tidligere skole i forgrunden. Blyantstegning af Ferdinand Richardt 1867. – *The church seen from the south west with the former school in the foreground.*

BYGNING

Oversigt. Den beskedne, noget forbyggede kirke er i sine oprindelige dele en romansk frådstenskirke, bestående af kor og skib. Hertil er der 1884 føjet et tårn i vest (murermester Chr. Christoffersen, Vejle). Samme år nedrev man et nyere †våbenhus ved skibets sydside, der havde afløst et †våbenhus af bindingsværk. Rummene dækkes af bjælkelofter. Et †hvælv i koret, nedrevet o. 1800, var ifølge en †kalkmalet indskrift muret 1527 måske samtidig med en fornyelse af korets østgavl. Kirken er senest istandsat 1961-62 (arkitekt Aksel Skov). *Orienteringen* har en svag afvigelse til nord.

Frådstenskirken er rejst øverst på banken, der når sit højeste punkt midt under skibet. Set fra nordøst (fig. 1) fremtræder bygningen stadig i sin enkle romanske skikkelse med oprindelige, nu blændede vinduer. Skibet er udvendig målt dobbelt så langt som koret, og springet mellem kor og skib svarer omtrent til en halv murtykkelse. Grundplanen er afsat med nogen unøjagtighed, og skibets nordfacade fremtræder med en synlig 'hulning' ind mod midten. En tilsvarende hulning blev 1961 også iagttaget i syd, hvor den dog er udlignet med en nyere skal af tegl (1884). Indvendig er væggene pudset glatte i 1870'erne, da også korbuen blev ommuret. Alle gavlspidser er fornyet.

Materialer og teknik. Af den forholdsvis uberørte nordside fremgår det, at de pudsede og hvidtede *frådstensmure* er opført af kvadre i tilsyneladende ret regelmæssige skifter, men af meget vekslende højde. Murværket er ikke umiddelbart tilgængeligt, men et indtryk af tildannelsen af frådstensmaterialet fås af et foto fra restaureringen 1962 (fig. 6, jf. ndf.). Koret har i nord – over en syld af små kampesten – en regulær *skråkantsokkel* af frådsten, der dog ikke er fortsat under skibet, hvor der nederst er brugt kampesten med en ret ujævn fundamenthøjde. Korets sydside har tilsyneladende også bevaret en rest af frådstenssoklen, der her er anbragt over to-tre skifter af kampesten.

I kirkens nordfacade ses nederst regelmæssige skifter af store firhugne kvadre, og tilsvarende store kvadre er genbrugt i korets ombyggede østmur, hvor flere skifter er indtil en halv me-

Fig. 4. Skibets indre set mod nordvest under restaureringen 1962. Der ses spor af det nedtagne †pulpitur og den tilmurede †norddør (s. 2244). Foto Aksel Skov 1962. – *Interior of nave looking north west during the restoration of 1962. Traces of the removed †gallery and the bricked-up north †door can be seen.*

ter høje. Brugen af frådstenen i store formater kendes tilsvarende i Veng Kirke (*DK Århus* 3195) og i tårnet i Vrigsted (s. 1300). Små formater kan under hvidtelagene let forveksles med mursten, der stammer fra senere reparationer.[16]

Vinduer og døre. Kirken har haft tre vinduer i koret, der har været anbragt midt i hver yderside, samt to vinduer i hver af skibets langsider. Heraf er bevaret nordsidens tre åbninger, der er tilmuret i den indre halvdel, men genåbnet i ydersiden 1962, hvor de nu står som rundbuede blændinger. Korvinduet måler i murflugten 120×65 cm, skibets to vinduer 130×70 cm, og lysningen er ca. 30 cm bred. Fotoet (fig. 6) af et af vinduerne – uvist hvilket – viser en usædvanlig opbygning af de smigede sider. Karmene er i hver side dannet af to rejste frådstensflager, der øverst i øst er suppleret med små frådsten i murstensformat. Den runde åbning er ret usædvanligt dækket af en *monolit overligger* af frådsten, sådan som det kendes i granitkirkerne, mens man i frådstenskirkernes vinduer almindeligvis har murede stik af kilesten.

I den smalle lysning sås 1962 endnu (†)*vinduesrammen* på plads (den skjuler sig nu formodentlig bag pudsen). Trærammen, der er indsat i murlivet før vinduets opbygning, synes på vanlig vis at være sammenstykket af fire planker og har på ydersiden en fals til fastgørelse af vinduesglasset (jf. Ørum Kirke s. 1186-87 og Sindbjerg s. 2123).

Af de to tilmurede †*døre* spores den nordre svagt udvendig. Under restaureringen 1962 sås døren indvendig at have været rundbuet (jf. fig. 4). Syddøren, der er lukket 1884, er vist på opmålingen fig 7.

I det *indre* dækkes rummene af gråmalede *trælofter* med brædderne sømmet på bjælkernes underside. Den runde *korbue* er som nævnt ommuret i tegl og formentlig noget udvidet i 1870'erne. Den smykkes af spinkle, profilerede og omløbende kragbånd.

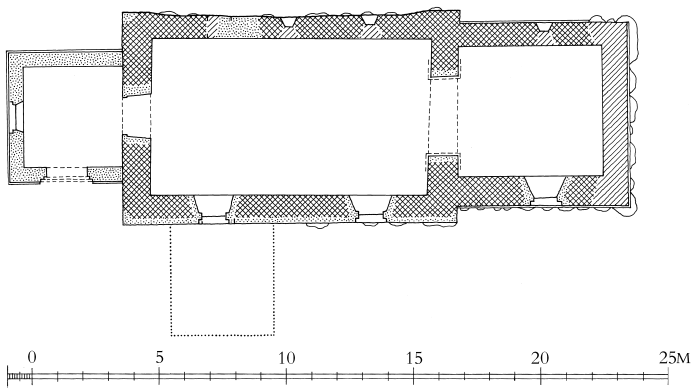

Fig. 5. Grundplan. 1:300. Målt af Viggo Norn 1936, suppleret af Niels Jørgen Poulsen og tegnet af Merete Rude 2015. – *Ground plan.*

Fig. 6. Romansk vindue i kirkens nordside (uvist hvilket) efter genåbningen af dets ydre halvdel. I lysningen ses oprindelig (†)træramme (s. 2244). Foto Aksel Skov 1962. – *Romanesque window (unknown which) in the north side of the church after the reopening of its outer half. In the opening the original* (†)*wooden frame can be seen.*

Ændringer og tilføjelser. Korets østmur er helt ommuret i senmiddelalderen, muligvis i forbindelse med indbygningen af et †hvælv i koret 1527 (jf. ndf.). Muren, hvori der som nævnt indgår frådstenskvadre fra den ældre mur, hviler nederst på store fremtrædende syldsten og herover et par skifter af marksten. Murens øvre del sammen med gavlspidsen er af munkesten. Indvendig er gavltrekanten (fig. 24) af rå og kløvet kamp med indstukne teglstumper i mørtlen.

I de samme år blev der brudt nye og større *vinduer* i kirkens sydside. De små romanske åbninger i nord kan være lukket i samme forbindelse; tilmuringen er foretaget med små marksten og brokker (jf. fig. 6).

Det allerede omtalte †*hvælv* i koret, der er nedtaget igen o. 1800, var ifølge en †kalkmalet indskrift (s. 2248) bygget »1527«. Det har med al sandsynlighed hvilet på piller i hjørnerne og kan som hvælvene i Daugård og Engum være kommet til samtidig med en ombygning af korets østende, der i de to kirker fandt sted o. 1515-25 (jf. s. 1910 og 1943). 'Hvælvingen over koret' var 1685 revnet i fire dele og ville 'for længe siden' være faldet ned, havde den ikke været hjulpet med støtter.[13] Hvælvet omtales af Søren Abildgaard (1771) og må være nedtaget nogen tid inden 1859, da 'hele loftet over koret' skulle fornyes.[17]

†*Våbenhuset* foran skibets sydside (jf. fig. 3), nedrevet 1884, var fornyet i 'grundmur' o. 1825-50. Det kendes fra opmålingen 1883 (fig. 7) og var tækket med tagsten.[8] Et vindue i østsiden blev indsat 1856, og 1859 ønskede provsten en †kalkbænk fjernet.[17]

Et eller muligvis flere †*våbenhuse* af *bindingsværk*, der efter tur har afløst hinanden, omtales fra og med 1600-tallets begyndelse.[10] Det var 1677 tækket med strå.[13] Bindingsværket sagdes 1805 at være i forsvarlig stand, men huset manglede 1825 sit loft.[18]

Tårnet ved skibets vestende er opført »1884« (årstal på vestsiden) af murermester Chr. Christoffersen, Vejle.[19] Det er i tre stokværk og dækket af et pyramidetag med skifer. Murene rejser sig over en retkantet sokkel, og alle åbninger er falsede og spidsbuede på nær et lille cirkelvindue over kirkens tagspids. Tårnrummet tjener som våbenhus. Indgangsdøren, der er anbragt i syd, er en falset portal med korsblænding i skjoldfeltet. Der er adgang til kirkerummet gennem en ny dør, der er brudt i den middelalderlige vestmur. Tømrede trapper leder op i tårnet, hvis klokkestokværk har tvillingåbninger (glamhuller) til de tre sider. Facaderne afsluttes med en kunstfærdig murstensgesims, og over spiret er opsat et støbejernskors svarende til samtidens gravkors.

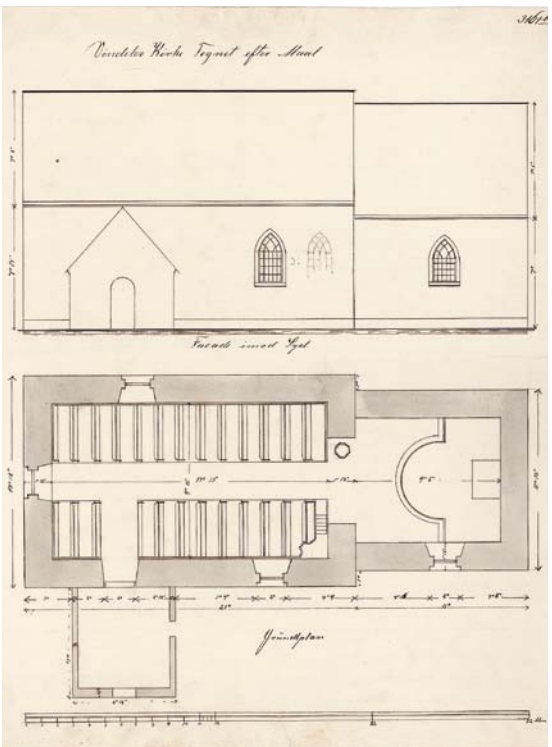

Fig. 7. Grundplan og opstalt af kirken med †våbenhus (s. 2245). 1:300. Målt og tegnet o. 1883, formentlig af murermester Chr. Christoffersen. – *Ground plan and elevation of church with †porch.*

Vedligeholdelse og istandsættelser. Kirken var 1685 så brøstfældig, at fem andre kirker i Jelling Syssel blev pålagt at yde et tilskud til dens reparation. Et syn foretaget af Oluf Christensen, der var både 'blymester, murmand og tømrer', viste bl.a., at korets østgavl var revnet fra øverst til nederst og 'skilt langt fra muren', så der skulle indlægges (de nuværende) jernankre. Indvendig var der over størstedelen af skibet 'overhovedet intet loft', og sådan havde det været i nogen tid.[20]

Efter en 'hovedreparation' 1816, da tagtømmer og bjælker over skibet blev udskiftet, fandtes kirken det følgende år i en god og forsvarlig stand.[18] Dens udseende ved midten af 1800-tallet fremgår af Ferdinand Richardts tegning (fig. 3), der viser den kullede kirke med †våbenhus og †klokkeophæng. Der var endnu blytag på skibet og til dels også på koret, og sydsidens vinduer, ét i koret og ét i skibet, fremtræder som store, falsede og fladbuede åbninger med trækarme. *Vinduerne* fik 1869 spidsbuede *støbejernsrammer*, fordelt med to i kirkens sydside, én i vestgavlen og én i skibets nordmur. Den vestre vinduesramme er 1884 flyttet til skibets sydside, hvor der blev brudt et nyt vindue på †våbenhusets plads; vinduet i nordsiden er tilmuret 1962.

Inden tårnets tilføjelse var kirkens blytag 1877 blevet udskiftet med skifer. I de samme år blev det indre 'helt omdannet' og de ujævne *vægge* pudset glatte, 1874 i koret og 1879 i skibet.[21] Under dette arbejde fremkom der †kalkmalerier (se s. 2248). Korbuen med dens 'gesimser' har formodentlig fået sin nuværende skikkelse i samme forbindelse. Den omtalte skalmuring (og udligning) af skibets sydside må være foretaget efter våbenhusets nedtagning 1884. Fr. Uldall beklagede 1889, at muren var afpudset med så tykt et lag cement, at det var umuligt at undersøge bygningens oprindelige materiale.

En hovedistandsættelse ved arkitekt, kgl. bygningsinspektør Viggo Norn 1936 omfattede først og fremmest kirkens indre, mens en restaurering 1961-62 ved arkitekt Aksel Skov, Århus, tog sig af det ydre. Væsentlig var her den partielle genåbning af nordsidens romanske vinduer, som gengav

Fig. 8. Kirken set fra nordvest. Foto Viktor Hermansen 1938. – *The church seen from the north west.*

bygningen noget af dens oprindelige formsprog. Facaderne blev sat i stand, mens man indvendig nedtog et pulpitur i skibets vestende men bevarede den glatte puds fra 1870'erne.

Tagbeklædning. Kor og skib er nu igen dækket med bly, hvis oplægning dateres af *blystøbermærkerne* »C. H. Michaelsen, Hvidbierg, 1970« på sydsiden og samme »1977« på nordsiden. De gamle blytage, der omtales jævnligt fra og med 1600-tallet, blev 1877 som nævnt udskiftet med skifer.[8] Inden da var dele af korets tag dog tækket med tegl.[18] Tårnet har bevaret sit skifertag fra 1884.

Tagværket over koret (jf. fig. 24), af eg, har et lag hanebånd og skrå stivere med bladede samlinger. Som spærsko tjener til dels gamle afsavede loftsbjælker. Over skibet er store dele af tømmeret udskiftet med fyr 1816, da hele 'ovret var taget ned af højkirken', og der oplagdes nye loftsbjælker og spær.[18] Fire gamle egespær i nord (kirkens oprindelige?) har udstemninger til et nedre lag hanebånd og stivere med tappede samlinger.

Lofternes bræddebeklædning opdeles i store felter af tværgående, profilerede planker. Alt er malet med en lys grå. Provsten ønskede 1865, at loftet blev beklædt med 'bjælker' (svarende til de nuværende planker?) og malet i 'prismatiske kvadrater'; 1907 blev der foreslået en 'passende lys oliefarve'.[8]

I *gulvene* ligger rødgule, kvadratiske teglstensfliser i koret og små gule 'mejerifliser' i skibets midtgang. Der er trægulv under stolene.

Opvarmningen sker fra 1984 ved elvarme. Kirken har kunnet opvarmes siden 1876, da der opstilledes en †kakkelovn i skibet nord for korbuen (jf. fig. 9).[22] Kakkelovnen var inden 1936 afløst af en †kalorifer.

Den lille velholdte kirke står hvidtet ude og inde, idet tårnet, der oprindelig var i røde sten, siden 2002 nu også er hvidkalket.

Fig. 9. Indre set mod øst, o. 1925. Foto i NM. – *Interior looking east, c. 1925.*

†KALKMALERIER

I forbindelse med pudsningen ('jævningen') af væggene 1874 og 1879 (jf. ovf.) fandtes der ifølge Vejle Amts Folkeblad 'freskomalerier både på nordre og søndre væg (i skibet) og i koret'. Da kirken ifølge avisen hørte til de ældste i landet, var det sandsynligt, at der var tale om 'meget gamle malerier' ligesom de netop afdækkede romanske billeder i Jelling.[23] Adspurgt oplyste sognepræst G. S. Knæckenborg dog, at malerierne, der igen var tildækket, efter hans mening ikke var andet end 'smørerier', som var lavet af en landsbymurer med almindelige murerfarver.[24]

En *bygningsindskrift* på latin daterede det nedtagne †korhvælv (s. 2245) til 1527. På hvælvet var malet: »Anno d(omi)ni mdxxvii completu(m) es(t) hoc op(u)s i(n) festo Ketilli« (i Herrens år 1527 fuldførtes dette arbejde (hvælvet) på Skt. Kjelds dag (11. juli)). Indskriften, der blev noteret af Søren Abildgaard 1771, var da noget 'efterflikket'.[14] Om lignende indskrifter på hvælv, se til eks. kirkerne i As og Skjold (s. 1357, 1468).

INVENTAR

Oversigt. Ældst er som så ofte den romanske granitdøbefont med dobbeltløver. Fra o. 1520 stammer et korbuekrucifiks, der er tilskrevet den såkaldte Herslevmester, og en tilhørende figur af den sørgende Johannes.

Dåbsfadet er sydtysk, fra o. 1575, men er først kommet til kirken senere. Prædikestolen, der er udskåret i folkelig ungrenæssancestil, bærer årstallet 1578, og alterstagerne må dateres o. 1650. Altersølvet fra 1701 er en gave fra Sophie Dorothea Marschalk og hendes afdøde mand Otto Diderik Schack. En ligbåre på loftet stammer fra 1700-tallet, og en lysekrone fra 1879 er udført i nygotisk stil og skænket af enken Ane Chrestensen.

Farvesætning og istandsættelser. Bortset fra den farveglade altertavle fra 1992, der er udført af maleren Knud Nielsen, går inventarets diskrete farvesætning tilbage til en restaurering 1936 ved P. A. Bagger. Gråt suppleret af orange, gult og forgyldning fra 1993.

1936 undersøgtes farvelagene på prædikestolen, der oprindelig havde haft en delvis staffering med mønjerødt og blåt som bund for ornamenternes blanke træ. Formentlig fra 1700-tallet stammede en staffering med blågrå ornamenter på lys bund. Og i 1800-tallet satte egetræsmalingen som vanligt ind, senest 1872 da man fornyede alterprydelsen med Thorvaldsens Kristus, og 1879, da stoleværket blev udskiftet.

Fig. 10. Indre set mod øst. Foto Arnold Mikkelsen 2014. – *Interior looking east.*

Alterbordet er et panelværk fra 1872, 177×92 cm, 99 cm højt, afstanden fra østvæggen er 88 cm.[25] Kortsiderne er glatte, forsiden arkitektonisk opbygget med tre glatte fag kantet af frisøjler; i bagsiden et skab. Gråmalet. 1854 var †*alterbordsforsiden* 'udstafferet med smukt snitværk' og malet med farver og forgyldning på rød bund. Når den blev 'smukt malet og udstafferet', behøvedes der efter kirkeværgens mening intet alterklæde.[17] 1874 blev forsiden overstrøget med egetræsfarve.[17]

Altertavlen (fig. 11), fra 1992 (opsat 1993), er udført og skænket af den i sognet boende maler, keramiker og kromand Knud Nielsen (1916-2008) og bærer titel af salmen »Den signede dag med fryd vi ser«. Tavlen er udført som en malet skærm (olie på lærred) med fløje, der vippes om deres midtakse og således forandrer tavlens fremtræden med kirkeåret. Der er tale om en 'farvesymfoni', som skal være inspireret af Hieronymus Boschs 'Inferno' i Venezia,[26] og som har enkelte figurative elementer; på en af fløjene citeres linjen fra den nævnte salme.[27] Tavlen er på bagsiden af lærredet signeret »Knud N. 1992«.

Den *tidligere alterprydelse* var en gipsfigur af Thorvaldsens Kristus fra 1872 (92 cm høj) i nygotisk rammeværk (jf. fig. 9). Figuren leveredes af kunstmaler Andreas Fritz i Århus, mens rammen udførtes af snedker Møller, Jelling, efter forevist tegning.[8] Rammen var 1936 egetræsmalet med blå niche bag figuren. Kristusfiguren er nu opsat på skibets vestvæg syd for indgangen, mens rammen er henlagt på kirkeloftet.

Den tidligere †*altertavle* var senmiddelalderlig. 1854 skulle figurerne derpå opmales og stafferes,[17] og 1862 oplyses, at der i dens 'indre' fandtes tre store træfigurer.[8]

Altersølv (fig. 12), 1701, forsynet med våbener for Sophie Dorothea Marschalk (†1707) og hendes afdøde mand Otto Diderik Schack. *Kalken*, 24 cm høj, har sekstunget fod, sekskoblet skaft og gotisk knop med skraverede tunger og versalerne »Ihesvs« på de mellemfaldende rudebosser.

Fig. 11. Malet altertavle, 1992, udført af Knud Nielsen (s. 2249). Foto Arnold Mikkelsen 2014. – *Painted altarpiece, 1992, by Knud Nielsen*.

På halvkuglebægeret de to koblede våbener over årstallet »1701« og på standpladen et sekundært stempel for Bonne Madsen Bonnesen i Kerteminde (*Bøje* nr. 4336). Disken, 12,5 cm i tværmål, har cirkelkors på fanen; stempler savnes.

†*Altersølv*. 1619 blev den gamle kalk og disk forbedret med 11½ lod sølv.[10] 1678 havde kirken kalk og disk af tin.[13]

†*Sygesæt*. 1618 købtes en tinflaske,[10] formentlig til hjemmeberettelse.

En *oblatæske* fra o. 1900 er af hvidt kongeligt porcelæn med guldkors. Kande bruges ikke. En *alterkande* af sort porcelæn med guldkors fra Den kongelige Porcelænsfabrik er anskaffet 1890.[17] Nu på kirkeloftet. En tilsvarende †*alterkande* brugtes 1862.[8]

Alterstager (fig. 13), o. 1650, balusterformede, nu 64 cm høje efter en forhøjelse med stor flad krave i 1800-tallet.

†*Messehagler*. 1862 var hagelen af rødt fløjl med kors af 'guldbræmmer'.[8] 1869 anskaffedes en ny af rødt silkefløjl med ægte guldgaloner og påsyet kors af ægte guldbrokade.[17]

Alterskranken fra 1874 er halvcirkulær med drejede balustre, håndliste og hylde;[17] malet blå (ultramarin) i forbindelse med opsætningen af Knud Nielsens altertavle 1993. 1861 skulle †*alterskrankens* 'gelænder' sættes i stand eller fornyes og knæfaldspuderne udskiftes.[17] Den sagdes året efter at 'stå tværs over' og være forsynet med to låger.[8]

Døbefont (fig. 14), romansk af rødlig granit, 86 cm høj, beslægtet med Sjørslevgruppen inden for typen af dobbeltløvefonte (Mackeprang, *Døbefonte* 41, 234, 253-54). Foden har form af en søjlebase, af hvis knopper kun den ene er gjort nogenlunde færdig som et hoved, mens de andre tre er efterladt som 'klumper'. I skjoldfelterne ses lave relieffer af en fugl (fig. 15a), en løve (fig. 15b) og et Livstræ, mens den fjerde side ind imod væggen ikke kan iagttages. Kummen, tværmål 75 cm, har i ret lavt relief en fremstilling af to par lø-

ver med fælles hoved, og langs mundingsranden løber en bladranke. Fordybningen er regelmæssig med skrånende sider og en plan bund, hvori der findes en cirkulær fordybning. Fonten blev afrenset for maling 1882.[17] Opsat ved korbuens nordre vange.

Dåbsfad (fig. 16), o. 1550-75, sydtysk, tværmål 61 cm. I bunden medaljon med fremstilling af Bebudelsen, herom to næsten udpudsede minuskelbånd og på fanen en frise med hjort og hund samt små stemplede ornamenter. På fordybningens kant er graveret initialerne »MW« for en ældre privat ejer samt dennes uidentificerede våbenskjold visende en kat eller et lam med halsbånd. Fadet var i kirken 1862.[8] En *dåbskande* fra o. 1925 er af messing, 25 cm høj, med kløverkors på bredbuget korpus. †*Dåbskander*. 1862 brugtes en vandkedel,[8] og 1872 købte man en kande af messing,[17] der endnu brugtes 1958 (foto i NM).

Korbuekrucifiksgruppe, o. 1520, bevaret er krucifiksets figur og en sørgende Johannes, der har stået under det (jf. Grejs s. 2104); det glatte kors er fra 1936. *Krucifiksets* figur (fig. 17), 120 cm høj, hænger udspændt i kun let skrånende arme,

Fig. 12. Altersølv, 1701, med våbener for giveren Sophie Dorothea Marschalk og hendes mand Otto Diderik Schack (s. 2249). Foto Arnold Mikkelsen 1914. – *Altar plate, 1701,with arms of the donor, Sophie Dorothea Marschalk and her husband Otto Diderik Schack.*

Fig. 13. Alterstager, o. 1650 (s. 2250). Foto Arnold Mikkelsen 2014. – *Altar candlesticks, c. 1650.*

hovedet er drejet og sænket imod højre, brystet udspilet og højre fod lagt over den venstre. Hovedet (fig. 29) bærer en kraftig tornekrone, hår og skæg er langt og lokket, ansigtet stivnet i døden med halvåbne øjne. Det gabende sidesår sidder lavt, og lændeklædet er bundet med to snipper, den ene ved højre hofte, den anden mellem de tynde, martrede ben. Armene, der er tappet på, har hænderne knuget om naglerne, og figuren er dybt udhulet fra rygsiden.

Bemalingen er P. J. Baggers fra 1936, hudfarven rødlig med lidt blod, håret brunt, tornekronen grøn og lændeklædet forgyldt; korset har mørklilla.

Krucifikset, med figurens karakteristiske lave pande og høje kindben, kan tilskrives den såkaldte Herslevmester,[28] der muligvis havde værksted i Kolding og leverede helt ud i Vestjylland. Inden for amtet kan nævnes sidestykker i Herslev (Holmans Herred), Vejlby og Taulov (begge Elbo Herred).[29]

Johannesfiguren (fig. 18), 94 cm høj, viser apostlen stående med hovedet let drejet imod højre (mod den korsfæstede). Han har skulderlangt, bølget hår og et ovalt, noget afslidt ansigt. Højre hånd samler kappen foran livet, den venstre er afbrudt men har snarest holdt en bog (evangeliet) imod brystet. Fødder ses ikke, og figurens fodstykke er porøst og delvist afgået. Den er fuldrundt udskåret og har i issen en tilpløkket nedboring.[30] Midt i ryggen findes en rektangulært indskåret forsænkning, 9×12 cm (fig. 28), der kan have været beregnet for relikvier.[31] Figuren står i afrenset træ med svage spor af rødt, grønt og guld på draperiet. Selvom Johannesfiguren må være nogenlunde samtidig med krucifikset og en †Mariafigur ved dets anden side, viser han ingen klare tegn på at være udført i Herslevmesterens værksted. Måske har entreprisen været delt med en anden mester, som det åbenbart var tilfældet med Herslev Kirkes altertavle.[32]

Fig. 14. Døbefont, romansk af granit (s. 2250). Foto Arnold Mikkelsen 2014. – *Font, Romanesque, of granite.*

Fig. 16. Dåbsfad, o. 1550-75, sydtysk, med uidentificeret våben og initialer »MW« for en tidligere ejer (s. 2251). Foto Arnold Mikkelsen 2014. – *Baptismal dish, c. 1550-75, southern German, with unidentified coat of arms and initials "MW" of a former owner.*

Fig. 15a-b. Døbefont, en fugl og en løve udhugget på foden (s. 2250). Foto Arnold Mikkelsen 2014. – *Font, a bird and a lion carved on the foot.*

Fig. 17. Korbuekrucifiks, o. 1520, tilskrevet den såkaldte Herslevmester (s. 2251). Foto Arnold Mikkelsen 2014. – *Chancel arch crucifix, c. 1520, ascribed to the so-called Herslev Master.*

1862 hang krucifikset på skibets nordvæg,[8] og 1883 kaldtes det et 'råt arbejde uden betydning'. Det fik året efter nyt †*kors* af fyrretræ. En farveundersøgelse af krucifiksfiguren 1936 viste ingen spor af oprindelig farve, mens en bemaling med 'kødfarve', grønt lændeklæde og sort hårpragt henførtes til 1700-talet. Over den var der egetræsfarve fra 1800-tallet og en senere hvidkalkning. Krucifikset, der blev flyttet 1960, hænger nu igen på skibets nordvæg.

Johannesfiguren må engang i 1800-tallet være kommet på kirkeloftet, hvorfra den blev taget

Fig. 18. Johannes, sørgefigur fra korbuekrucifiksgruppe, o. 1520 (s. 2252). Foto Arnold Mikkelsen 2014. – *John, mourning figure from chancel arch crucifix group, c. 1520.*

ned til en nænsom istandsættelse 1936. Herefter lagdes figuren atter på loftet, indtil den 1968 fik sin nuværende plads ophængt på skibets sydvæg over for krucifikset.

Prædikestol (fig. 19), 1578, i fire høje arkadefag kantet af kannelerede balustre med rudemønster kronet af festlige krigerhoveder, alle med lange knebelsbarter (fig. 20).[33] To er barhovedede, to andre bærer baret og en puldet hue. Enkle pilastre med profilkapitæl bærer bueslagene, der ledsages af neglesnit og udfyldes af halvrosetter. Felterne har medaljoner med Jesumonogram og omkring dem akantusløv i ungrenæssancestil, der foroven løber ud af englehoveder. I et af felterne danner løvet to bladmasker (grønne mænd). Kraftige profiler adskiller felterne fra fodstykket og frisen, den sidste med englehoveder mellem kannelerede fremspring. Den profilerede gesims ledsages af tandsnit, og på fodstykket er indskåret versalerne: »Anno domini 1578 Isvs«. De fire bogstaver efter årstallet kan enten være en kort anråbelse af Jesus eller initialerne »IS« og »VS« på de daværende kirkeværger. Prædikestolen står på forskudt, seksidet egestolpe (umalet) i skibets sydøsthjørne og har opgang langs triumfvæggen fra 1960-61. En *læsepult* af fyr er fra 1700-tallet, og af en (†)*himmel* fra samme tid er på loftet bevaret tre topstykker og en drejet knop; umalede.

Bemalingen fra 1936 skyldes P. J. Bagger. Som grundfarve tjener to nuancer af gråt, den ene som marmorering på bladværket. Hertil er benyttet grønt, blåt, to røde toner og forgyldning. Sydligst på fodstykket er påmalet: »Malet 1936 P. J. Bagger«.

Prædikestolen er et livfuldt stykke folkekunst, der har en nær parallel i Hvejsel Kirke, som formentlig skyldes samme snedker. 1879 besluttedes det 'af sparsommelighedshensyn' at bevare den gamle stol, skønt den ansås for uden kunstnerisk værd og næppe kunne kaldes 'udskåren', da snitværket indskrænkede sig til nogle 'meget svage relieffer af englehoveder med vinger og nogle riflede søjler på kanterne endende oventil i nogle ansigter med vældige knebelsbarter; alt simpelt udført'.[34]

I forbindelse med restaureringen 1936 undersøgtes stolens ældre farvelag. Oprindelig havde den haft en delvis staffering, idet den stod i blankt træ med farve bag ornamenterne, skiftevis møn-

Fig. 19. Prædikestol, 1578 (s. 2254). Foto Arnold Mikkelsen 2014. – *Pulpit, 1578.*

Fig. 20. Udsnit af prædikestol med englehoved, bladmasker og krigerhoveder (s. 2254). Foto Arnold Mikkelsen 2014. – *Detail of pulpit with angel's head, foliage masks and warriors' heads.*

jerødt og blåt. I 1700-tallet er prædikestolen blevet nymalet med blågrå ornamenter på en lys bund med blå partier; søjler og englehoveder stod hvide. Herover lå en egetræsmaling fra 1800-tallet med uægte forgyldning, hvide balustre og en rød bund for monogrammerne. Nogle udsavede hængestykker og drejede hjørneknopper fra 16-1700-tallet blev fjernet i forbindelse med nystafferingen 1936, der sænkede prædikestolen (jf. fig. 9) og gav den sin nuværende fremtræden.

Stolestaderne er tegnet af arkitekt Viggo Norn 1936, selve de let skrånende bænke med fyldingsryglæn er dog bevaret fra et sæt, der blev indsat 1876.[17] Gavlene er i enkel renæssanceform med trekantet afslutning. Bemaling fra 1936 i to grå farver, 1993 efter forslag af Knud Nielsen suppleret med orange, gult og guld på gavlene. To *bænke* tilhørende stolesættet fra 1876 står på tårnloftet. De har enkle gavle med rudimentære, buede armlæn.

†*Stolestader.* 1820 manglede bænke til skolebørnene i koret.[18] 1858 skulle der lægges nye 'led' (lægter) under de tre nederste mandsstole. 1862 fandtes 16 stole i nord, hvoraf de 14 havde ryglægte, de to 'fyldingsrygstøtte' (jf. fig. 7). Tilsvarende var der i syd 14 stole, hvoraf de 11 havde 'stang til rygstøtte', mens en havde fyldingsryg.[8]

En †*skrifte- og præstestol* skulle 1856 have repareret gulvet. 1862 stod den i korets nordøsthjørne,[8] og 1871 blev den flyttet til korets nordvesthjørne,[17] hvor et fotografi fra 1904 (i NM) viser den som en aflukning af hjørnet med gardin og panelværk forneden (fra 1700-tallet?). En lille *degnestol* fra 1871 står på loftet. Dens sider har to fyldinger, gavlstykkerne ligeledes. Slidt bemaling i grønt og rødt. Dens plads var i skibet foran

Fig. 21. Indre set mod vest. Foto Arnold Mikkelsen 2014. – *Interior looking west.*

Fig. 22. Lysekrone, 1879, skænket af enken Ane Chrestensen (s. 2258). Foto Arnold Mikkelsen 2014. – *Chandelier, 1879, donated by the widow Ane Chrestensen.*

mandsstolene, hvor den ses på et fotografi fra o. 1925 (fig. 9). 1861 lagde man gulv i †*degnestolen*,[17] der året efter omtales i korets sydøsthjørne.[8]

En *pengebøsse* fra o. 1880 er af sortmalet blik med gylden skriveskrift: »De Fattiges Bøsse«. Ved indgangen. 1678 nævner inventariet en †*klingpung* som en 'fattigpung',[13] og 1862 brugtes en †*pengetavle.*[8]

Orgel (jf. fig. 21), 1962, med seks stemmer, ét manual og pedal, bygget af Th. Frobenius & Co., Kgs. Lyngby. Disposition: Manual: Gedakt 8', Principal 4', Rørfløjte 4', Oktav 2', Spidsfløjte 1'. Pedal: Subbas 16'. Koppel M-P. Tegnet af Axel Skov. I skibets nordvestre hjørne, med østvendt facade og spillebord.

†*Orgel*, 1913,[8] med fire stemmer, bygget af Horsens Orgelbyggeri ved M. Sørensen. Disposition: Bordun 16', Principal 4', Fløjte 4', Salicional 4'; svelle. Koppel M 4'-M. Pneumatisk aktion, bælgventilvindlade.[35] På samtidigt †pulpitur (nedtaget 1961).[8]

En *præsterækketavle* er skænket 1946 af enkepastorinde Grunnet i Vejle og udført af billedskærer Dalin, Vejle, 125×79 cm. Den har udskåret ramme i skønvirkestil med evangelistsymboler, løvværk og et præstehoved med krave øverst. Rammen står i blank eg, påskriften er med gule versaler på sort bund.

Til *salmenumre* tjener den hvide væg, som har stifter til ophæng af cifre. En *salmenummertavle* fra o. 1900 har profilramme, 88×63 cm, og sort maling til påskrift med kridt.

1862 havde kirken seks †*salmenummertavler*,[8] der 1869 skulle opmales.[17] En †*kirkestævnetavle* er anført i inventariet 1862.[8]

Fig. 23. Klokke nr. 1, 1789, støbt af hofklokkestøber D. G. Herbst, København, og bekostet af Jens Nellemann på Lerbæk (s. 2259). Foto Arnold Mikkelsen 2014. – *Bell, 1789, founded by the court bell founder D.G. Herbst, Copenhagen, and funded by Jens Nellemann of Lerbæk.*

Fig. 24. Korets loftsrum med ommuret gavlspids (s. 2245) og ligbåre fra 1700-tallet (s. 2259). Foto Arnold Mikkelsen 2014. – *Loft of the chancel with rebuilt gable point and bier from 1700s.*

Lysekroner. 1) (Fig. 22), 1879, udført af messing i behersket nygotik og forsynet med giverindskrift på et sølvbånd forneden (graveret skriveskrift): »Denne Lysekrone er skjænket til Vindelev Kirke af Niels Chrestensens Enke Ane Chrestensen d. 26. Juni 1879 med det Ønske, at den maa være Gud til Ære og Menneskene til Glæde«. O. 1925 hang den østligt i skibet, nu alene midt i skibet. 2) 1891, med seks stærkt svungne arme, skænket af Frederikke Jørgensen i Fløjstrup;[8] nu på loftet.

Ligbåre (fig. 24), 1700-tallet, af fyr, 339 cm lang, 78 cm bred. Bærestængerne er uden for ladet affasede og ender i en knop, og fødderne støttes af udsvejfede knæ; umalet. Nu på loftet. †*Ligbårer.* 1676 blev ligbåren repareret, vel den, der to år efter blev kaldt gammel.[13]

Klokker. 1) (Fig. 23), 1789, tværmål 75 cm, med profilering ved overgangen mellem legeme og slagring og om halsen reliefversalerne: »Støbt af D. G. Herbst Hof Klokke Støber i Kiøbenhavn Anno 1789«. På legemet læses tilsvarende: »Bekostet omstøbt af Iens Nellemann Heer til Leerbeck«. Siden 1999 opstillet i lapidarium nordligst på kirkegården. Klokkens knebel er ophængt i tårnbuen.

2) 1999, tværmål 86 cm. Om halsen kanter to bånd med fremstilling af menneskelige sysler versalerne: »Støbt 1999 til Vindelev Kirke af Eijsbouts i Holland«. På legemet læses tilsvarende: »Klinger med kærlighed og fred« og (modsat): »Gud alene æren«. Ophængt i slyngebom.

†*Klokker.* 1) Ved klokkeskatten 1528-29 måtte kirken aflevere en klokke, der 'med jernfang' vejede et skippund og fire lispund (jf. s. 1018).[36] 2) 1454. Dens indskrift 'med munkebogstaver' afskrev Søren Abildgaard 1771 dels aftegnet som minuskler (det, han havde svært ved at læse), dels omsat til håndskrift: »An(n)o d(omi)ni mcdliiii t(em)p(or)e andree … prepositi … nicolai …« (I det Herrens år 1454 på den tid da Andreas … var provst, og … Nielsen var …).[14] 1614 købtes en streng til klokken.[10]

GRAVMINDER

Kirkegårdsmonumenter. 1) (Fig. 25) o. 1813, over den »G frøtige Matrone Johane S.dtr. fød 14. M(aj)1739. Indlod sig i Ægteskab med SSS i Fløjstrup or 1770. Gift i 7 or. Enke en hal or. Anden gift m(ed) Hendrik Chrestensen af St. Lysh. Med ham gift i 36 or og døde 1813 d(en) 26 April Fløjstrup i en Alder af 74 tyve or«.

Såkaldt bondegravsten af rødlig granit, cylindrisk med plint og let afsmalnende imod fodenden, 166 cm lang. Hovedenden prydes af et enkelt udformet hoved, og overfladen dækkes helt af den svært læselige, dialektale indskrift med reliefversaler. Syd for kirken. Lignende sten findes ved bl.a. Øster Snede (s. 2076) og Uldum (s. 2211) kirker.

2) O. 1856, over Sidsel Marie Christensdatter, ✶1. febr. 1819 i Vester Sogn, gift med husmand Therkel Nielsen Hauge, †29. aug. 1856 i Vindelev. Støbejernskors, 110 cm højt, med trekløverender, håndtryk foroven og på stammen en cirkulær udvidelse med citat fra Åb. 14,13. I lapidarium ved norddiget.

3) (Fig. 26), o. 1860-70, over ukendte, et smedejernsmonument med spiralbøjler og ramme for en nu manglende, bredoval indskriftplade, 104 cm højt. Under feltet sidder et timeglas, mens det sortmalede monument nu mangler bekroning. Andre gravminder af samme type kendes fra Glud Kirke (s. 1518 ff. med fig. 49). På kirkeloftet.

4) O. 1864, over Mariane Christensen, ✶29. aug. 1826 i Fløistrup, †20. juli 1864 sammesteds. Støbejernskors med gennembrudt nygotisk dekoration, 89 cm højt. På bagsiden håndtryk. I lapidarium ved norddiget.

5) (Fig. 26), o. 1867, »Her hviler Morten Mekkelsens (sic.) Hustru Bertha Ieppesen«, ✶16. febr. 1785 i Vindelev, †26. marts 1867. Støbejernskors, nu 86 cm højt, med gennembrudte nygotiske ender, den nedre afbrudt. På kirkeloftet.

6) O. 1886, over Søren Sørensen, ✶17. juli 1833 i Vindelev, †14. april 1886 sammesteds. Gravvers.

Fig. 25. Kirkegårdsmonument nr. 1, o. 1813, over Johanne S-datter (s. 2260). Foto Ebbe Nyborg 2013. – *Churchyard monument, c. 1813, to Johanne S-datter.*

Fig. 26. Kirkegårdsmonument nr. 3, o. 1860-70, over ukendte (til højre) og nr. 5, o. 1867, over Morten Mikkelsens hustru Bertha Jeppesen (s. 2260). Foto Arnold Mikkelsen 2014. – *Churchyard monuments, c. 1860-70, to unknown deceased (right) and, c. 1867, to Morten Mikkelsen's wife Bertha Jeppesen.*

Sandstensgrotte med egeløv og kronende hvidt marmorkors, 149 cm høj. Antikvaskrift på indlagt, hvid marmorplade under medaljon i samme materiale med symboler for Tro, Håb og Kærlighed. I lapidarium ved norddiget.

7) O. 1886, over Johanne Jensen, ✶19. nov. 1845 i Ravndrup Vænge, †16. dec. 1886 i Fløistrup. Gravvers. Stele af hvidt marmor, 97 cm høj, på fodstykke af sandsten med laurbærkrans, der er delvis skjult af jordsmon. Indskrift med antikvaskrift under et firpas med kors, tre stjerner og kapselblomster. I lapidarium.

8) O. 1889, over Sidsel Marie Sørensdatter, ✶22. febr. 180.(?) i Højgaard, Give Sogn, †29. juni 1889 i Vindelev. Som nr. 6, 135 cm høj og opsat sammesteds.

9) 1903, over Niels Nielsen Baungaard (†1903) og hans familie. Cementstøbt stele med kronende kors, 182 cm høj, tilskrevet Just Sondrup.[37] Den har i et forsænket buefelt relief af en ung kvinde (Maria?), der knæler Påskemorgen ved den tomme grav, hvor hun modtages af den stående engel. Herover læses med indhuggede versaler og antikva: »Niels Nielsen Baungaard Familiebegravelse«.

Fig. 27. Kirken set fra sydøst. Foto Ebbe Nyborg 2013. – *The church seen from the south east.*

KILDER OG HENVISNINGER

Vedr. arkivalier for Vejle Amt i almindelighed henvises til s. 56-58, vedr. litteratur og forkortelser til s. 59-62. Endvidere er benyttet:

Arkivalier. *Kirkens arkiv*. Synsprotokol 1862-2007. – NM. *Håndskrifter*. Fr. Uldall, Om de danske Landsbykirker V, 272-74 (1889). – *Notesbøger*. Søren Abildgaard IV, 29 (1771). – *Indberetninger*. L. A. Winstrup 1883 (bygning og inventar); Peter J. Bagger 1937 (inventar); N. J. Termansen 1961 og 1968 (Johannesfigur); B. Jacobsen 1997 (korbuekrucifiks). Avisudklip om fund af kalkmalerier 1879.

Tegninger og opmålinger. *NM*. Frihåndstegning af kirken og skolen af Ferdinand Richardt 1867; usigneret plan og opstalt af kirken formodentlig ved Chr. Christoffersen 1883; skitseopmåling (plan og længdesnit) med forslag til restaurering ved Aksel Skov 1958; plan og længdesnit ved P. Platz 1980; situationsplan af kirkegård ved Finn Andersen 1996. – *Horsens Museum*. Planer af kirken med forslag til forandring ved Viggo Norn o. 1936.

Litteratur. Jørgen Antonsen, »Vindelev fredag den 2. august 1867«, *Svundne Tider*, Jelling 2013, 30-33; Anders Peder Nørgaard, »Fra et gammelt kirkeregnskab« (1888), sammesteds s. 34-35.

Historisk indledning og bygningsbeskrivelse ved Niels Jørgen Poulsen, inventar og gravminder ved Ebbe Nyborg, orgler ved Ole Beuchert Olesen. Engelsk oversættelse ved James Manley; oversættelse fra latin ved Peter Zeeberg. Korrektur ved Jørgen Lethan. Teknisk og grafisk tilrettelæggelse ved Mogens Vedsø. Redaktionen afsluttet maj 2015.

[1] *Kronens Skøder* III, 303. – Von Boyneburg havde i 20 år tjent kongen og ønskede nu at slå sig ned i landet, samtidig med at han afhændede sine godser i Hessen.
[2] Niels von Jermiin købte således 1781 Brandbjerg med underliggende gods samt kirkerne i Kollerup, Vindelev og Grejs, de to første med patronatsret og kaldsret. Jf. RA. *DaKanc*. Efterretninger om ejere af kirker og kirketiender 1726-97 (A 29).
[3] LAVib. Diverse indberetninger om de gejstlige embeders beskaffenhed 1799-1803 (C 4.690).
[4] Kirkens arkiv. Synsprotokol 1862-2007.
[5] *H. A. Brorson. Visitatsberetninger og breve*, udgivet ved L. J. Koch, 1960, 135.
[6] De to byer bestod 1638 af henholdsvis 11 og fire gårde, jf. *Præsteindb Worm* I, 197.
[7] Jf. artikel i *Vejle Amts Folkeblad*, refereret i *Dagbladet* 5. maj 1879 og i *Berlingske Tidende* 12. maj 1879.
[8] Synsprotokol 1862-2007.
[9] Anders Peder Nørgaard, »Fra et gammelt kirkeregnskab«, *Svundne Tider*, Jelling 2013, 34-35.
[10] RA. *DaKanc*. Seks års kirkergsk. 1614-20 (B 184d).
[11] LAVib. *Provstearkiver*. Synsprotokol for kirker og præstegårde 1803-18 (C 35A).
[12] Jf. Jørgen Antonsen, »Vindelev fredag den 2. august 1867«, *Svundne Tider*, Jelling 2013, 30-33.
[13] LAVib. *Ribe bispearkiv*. Kirkeregnskaber for Jelling Syssel 1676-86 (C 4.1388).
[14] NM. Søren Abildgaards notesbog IV, 29 (1771).
[15] NM. Indb. ved L. A. Winstrup 1883.
[16] L. A. Winstrup beskrev således 1883 (jf. indb.) kirken

som værende hovedsagelig af mursten, mens de større kvadre af frådsten blev opfattet som granitkvadre.
[17] LAVib. *Nørvang-Tørrild Hrdr.s provsti*. Synsprotokol 1854-90 (C 38.3).
[18] LAVib. *Ribe bispearkiv*. Kirke- og præstegårdssyn 1793-1832 (C 4.704-11).
[19] Synsprotokol 1862-2007. – Tanken om et tårn nævnes første gang 1879, og en tegning (Christoffersens?) godkendtes af ministeriet 30. okt. 1883. Dog skulle der foretages visse ændringer, som var foreslået af den kgl. bygningsinspektør (L. A. Winstrup).
[20] LAVib. *Ribe bispearkiv*. Kirkeregnskaber for Jelling Syssel 1676-86 (C 4.1388). Sønder Omme Kirke ydede 15 slette daler, Grindsted 8, Øster Snede 20, Grejs 4 og Sindbjerg 3.
[21] Note 8 og 17.
[22] Synsprotokol 1862-2007. Kakkelovnen var skænket af Morten Jørgensen i Fløjstrup.
[23] Artikel i *Vejle Amts Folkeblad* refereret af *Dagbladet* 5. maj 1879. Jf. også Magnus-Petersen, *Kalkmalerier*, 8-9.
[24] Korrespondance i NM. Sognepræst G. S. Knæckenborg i brev af 17. maj 1879 til Direktionen for de antikvariske Mindesmærkers Bevaring.
[25] Det konstateredes 1936, at der intet muret bord fandtes bag panelet.
[26] *Jyllands-Posten* 15. marts 1993.
[27] Lars Hagensen, »Altertavleprojektet i Vindelev«, *HaStb* 1993, 69-72. Ole Lindboe, *Drømmesamleren. Knud Nielsen og maleriet*, Jelling 2005.
[28] Beckett, *DaKunst*, II, 174 ff.
[29] Ebbe Nyborg, »Kirkernes indretning og skatte«, *ÅrbVejle 1999,* 151-52 med note 75.

Fig. 28. Udsnit af Johannesfigurens bagside med en forsænkning, der formentlig har været et relikviegemme (s. 2252). Foto 1968 i NM. – *Detail of back of John figure with a hollow which was probably a reliquary.*

Fig. 29. Jesushoved, udsnit af korbuekrucifiks fra o. 1520 (s. 2251). Foto Arnold Mikkelsen 2014. – *Head of Jesus, detail of chancel arch crucifix from c. 1520.*

[30] Figurens fuldt udskårne bagside er beviset på, at den stammer fra en krucifiksgruppe, der jo skulle kunne ses bagfra, fra koret.
[31] Jf. Lena Liepe, »The presence of the sacred: relics in medieval wooden statues in Scandinavia«, *Paint and Piety. Collected Essays on Medieval Painting and Polycrome Sculpture*, udg. Noëlle L. W. Streeton & Kaja Kollandsrud, London 2014, 39-50.
[32] Her har Herslevmesteren kun udført apostlene, mens storfigurerne skyldes en anden mester. *Nyborg 1999* (jf. note 29).
[33] Imod muren findes et femte, glat, sekundært fag.
[34] Alt ifølge brev 1879 fra udvalget til Vindelev Kirkes reparation (korrespondance i NM). Man mente, 'ærlig talt', at det ikke ville være ulejligheden værd at sende nogen herover (fra København) for at undersøge stolen, så meget mere, som den jo nu blev bevaret.
[35] M. Sørensen, *Horsens Orgelbyggeri. Katalog*. Horsens 1923. Orglet har opusnummer 117 i værkfortegnelsen. Fortegnelsen nævner desuden, under opusnummer 69, et orgel med tre stemmer, oktavkoppel og svelle, leveret til Vindelev Kirke. Af synsprotokollen fremgår det dog, at der kun blev leveret ét orgel til kirken, og en dispositionsoptegnelse i Nationalmuseets korrespondancearkiv viser, at dette instrument havde fire stemmer. Et orgel med opusnummer 69 måtte antagelig være leveret o. 1912.
[36] RA. *Rentekammeret*. Regnskaber ældre end 1559. 1528-29. Fortegnelse over indkrævede klokker (reg. 108a).
[37] Jf. Weilbach, *KunstLeks.*

VINDELEV CHURCH

Building. In its original parts this modest, rather overbuilt church is a Romanesque building of calcareous tufa, consisting of chancel and nave. To these a tower was added in the west in 1884 (designed by the local builder Chr. Christoffersen). In the same year a more recent †porch, which had replaced a †porch in half-timbering, was pulled down.

Viewed from the north east the building still appears in its Romanesque form with three round-arched windows, which were re-opened in the outer half with the restoration of the church in 1962. From the relatively untouched north side it appears that the tufa walls were built with ashlars apparently in very regular courses, but of highly varied heights and with sporadic use of very large formats. An impression of the dressing of the travertine material can be gained from a photo from 1962 of one of the windows (fig. 6). The round opening is covered – very unusually – by a monolithic perpend of tufa, of the kind we know from the granite churches, while the windows of the tufa churches normally had voussoir arches.

The interiors are covered by grey-painted wooden ceilings. A †vault in the chancel, which was taken down around 1800, was according to a wall-painted Latin inscription built in 1527. Painted on the vault was "Anno domini mdxxvii completum est hoc opus in festo Ketilli" In the year of Our Lord 1527 this work was completed on St. Ketil's day (11th July). – Until the erection of the tower in 1884 the bell hung in a timbered structure (bell frame) at the west gable of the nave.

Furnishings. As is so often the case, the oldest item is the Romanesque granite font with double lions. From c. 1520 comes a chancel arch crucifix ascribed to the so-called Herslev Master, and a related figure of the mourning John.

The baptismal dish is southern German from c. 1550-75, but only came to the church later. The pulpit, which is carved in a popular Early Renaissance style, bears the date 1578, and the altar candlesticks must be dated c. 1650. The altar plate from 1701-05 bears the arms of Sophie Dorothea Marschalk and her then-deceased husband Otto Diderik Schack. A bier in the loft is from the 1700s and a chandelier from 1879 is in the neo-Gothic style and was donated by the widow Ane Chrestensen.

Colour scheme and repairs. Apart from the colourful altarpiece from 1992, done by the painter Knud Nielsen, the discreet colour scheme of the furnishings go back to a restoration of 1936 and are the work of P. A. Bagger. The recurring shades are of grey and red, and blue with a little gilding.

In 1936 the paint layers on the pulpit were investigated. It had originally had partial ornamentation in red lead and blue as a ground for the polished wood and the ornaments. A decoration with blue-grey ornaments on a light ground was probably from the 1700s. And in the 1800s oak-imitation paint was as usual applied, no later than 1872 when the altar ornamentation was renewed with a copy of Thorvaldsen's Christ, and in 1876, when the pews were replaced. A refurbishing in 1961-62 was mainly for conservation purposes.

Among the *sepulchral monuments* one can note the so-called peasant tombstone of 'Johanne S-datter' with a strongly dialectal inscription.